

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
ATHANASIOSA RANTOSA
przedstawiona w dniu 28 października 2021 r.¹

Sprawa C-267/20

**AB Volvo,
DAF TRUCKS NV
przeciwko
RM**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Audiencia Provincial de León (sąd okręgowy w León, Hiszpania)]

Odesłanie prejudycjalne – Artykuł 101 TFUE – Dyrektywa 2014/104/UE – Powództwa o odszkodowanie w prawie krajowym za naruszenia przepisów prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej – Przepis krajowy wyznaczający jako punkt odniesienia dla działania z mocą wsteczną dzień nałożenia kary, a nie dzień wystąpienia z powództwem – Termin przedawnienia dotyczący odpowiedzialności pozaumownej – Ustalanie wysokości poniesionej szkody – Zasady równoważności i skuteczności

I. Wprowadzenie

1. Niniejsza sprawa wpisuje się w szereg odesłań prejudycjalnych skierowanych do Trybunału przez sądy krajowe w przedmiocie wykładni dyrektywy 2014/104/UE² dotyczącej powództw o odszkodowanie z tytułu naruszenia przepisów prawa konkurencji.
2. Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 101 TFUE oraz art. 10, 17 i 22 dyrektywy 2014/104.
3. Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy AB Volvo i DAF Trucks NV (zwanymi dalej „pozwanymi”) a RM (zwanym dalej „powodem”) w przedmiocie wniesionego przez tego ostatniego powództwa o odszkodowanie zmierzającego do naprawienia szkody wynikającej ze stwierdzonego przez Komisję Europejską naruszenia art. 101 TFUE popełnionego przez szereg przedsiębiorstw, wśród których znajdują się pozwane.

¹ Język oryginału: francuski.

² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego (Dz.U. 2014, L 349, s. 1).

4. Niniejsza sprawa daje Trybunałowi sposobność wyjaśnienia zakresu stosowania *ratione temporis* dyrektywy 2014/104, które to zadanie zostało podjęte po raz pierwszy w wyrokach Cogeco Communications³ i Skanska Industrial Solutions i in.⁴ W ten sposób odpowiedzi, jakich Trybunał udzieli sądowi odsyłającemu w niniejszej sprawie, mogą mieć wpływ na spory toczące się obecnie przed sądami krajowymi w całej Unii, w których podniesiono problematykę stosowania *ratione temporis* przepisów tej dyrektywy, w szczególności w ramach powództw o odszkodowanie dotyczących okoliczności faktycznych zaistniałych przed wejściem w życie wspomnianej dyrektywy.

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii

1. Rozporządzenie (WE) nr 1/2003

5. Artykuł 25 ust. 2 rozporządzenia (WE) nr 1/2003⁵ stanowi:

„Bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym popełniono naruszenie. Jednakże w przypadku ciągłych lub powtarzających się naruszeń bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia zaniechania naruszenia”.

6. Zgodnie z art. 30 tego rozporządzenia, zatytułowanym „Publikacja decyzji”:

„1. Komisja publikuje decyzje wydane na mocy art. 7–10, 23 i 24.

2. Publikacja zawiera wskazanie stron i główną treść decyzji wraz z określeniem wysokości nałożonych kar. Treść publikacji uwzględnia uzasadniony interes przedsiębiorstw w zakresie ochrony tajemnicy handlowej”.

2. Dyrektywa 2014/104

7. Artykuł 10 dyrektywy 2014/104, zatytułowany „Terminy przedawnienia”, stanowi:

„1. Państwa członkowskie ustanawiają, zgodnie z niniejszym artykułem, przepisy mające zastosowanie do terminów przedawnienia dla roszczenia o odszkodowanie. Przepisy te regulują początek biegu terminu przedawnienia, długość terminu przedawnienia oraz okoliczności powodujące przerwanie lub zawieszenie biegu tego terminu.

2. Bieg terminów przedawnienia nie rozpoczyna się, zanim nie ustanie naruszenie prawa konkurencji ani zanim powód nie dowie się lub zanim nie będzie można od niego zasadnie oczekiwać wiedzy:

a) o danym działaniu oraz o fakcie, że stanowi ono naruszenie prawa konkurencji;

³ Wyrok z dnia 28 marca 2019 r. (C-637/17, zwany dalej „wyrokiem Cogeco”, EU:C:2019:263).

⁴ Wyrok z dnia 14 marca 2019 r. (C-724/17, EU:C:2019:204).

⁵ Rozporządzenie Rady z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. [101 i 102 TFUE] (Dz.U. 2003, L 1, s. 1).

b) o fakcie, że naruszenie prawa konkurencji wyrządziło mu szkodę; oraz

c) o tożsamości sprawcy naruszenia.

3. Państwa członkowskie zapewniają, aby terminy przedawnienia dla roszczenia o odszkodowanie wynosiły co najmniej pięć lat.

4. Państwa członkowskie zapewniają, aby termin przedawnienia ulegał zawieszeniu lub – zależnie od prawa krajowego – przerwaniu, w przypadku gdy organ ochrony konkurencji podejmie działania do celów dochodzenia lub jego postępowania w odniesieniu do naruszenia prawa konkurencji, którego dotyczy powództwo o odszkodowanie. Zawieszenie ustaje nie wcześniej niż jeden rok po nabraniu przez rozstrzygnięcie stwierdzające naruszenie charakteru ostatecznego lub po zakończeniu postępowania w inny sposób”.

8. Artykuł 17 tej dyrektywy, zatytułowany „Ustalanie wysokości szkody”, przewiduje:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby korzystanie z prawa do odszkodowania nie stało się praktycznie niewykonalne ani nadmiernie trudne ze względu na ciężar i charakter dowodu wymaganego do ustalenia wysokości szkody. Państwa członkowskie zapewniają, by sądy krajowe były uprawnione – zgodnie z procedurami krajowymi – do oszacowania wysokości szkody, jeżeli stwierdzono, że powód poniósł szkodę, ale dokładne ustalenie wysokości tej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niewykonalne lub nadmiernie trudne.

2. Domniemywa się, że naruszenia kartelowe wyrządzają szkodę. Sprawca naruszenia ma prawo obalić to domniemanie.

3. Państwa członkowskie zapewniają, by w postępowaniu o odszkodowanie krajowy organ ochrony konkurencji mógł, na wniosek sądu krajowego, udzielić pomocy temu sądowi krajowemu w ustaleniu wysokości szkody, jeżeli krajowy organ ochrony konkurencji uzna to za stosowne”.

9. Artykuł 21 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Transpozycja”, przewiduje w ust. 1:

„Najpóźniej do dnia 27 grudnia 2016 r. państwa członkowskie wprowadzają w życie przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania niniejszej dyrektywy. Niezwłocznie przekazują Komisji tekst tych przepisów.

Środki przyjęte przez państwa członkowskie zawierają odniesienie do niniejszej dyrektywy lub odniesienie takie towarzyszy ich urzędowej publikacji. Metody dokonywania takiego odniesienia określone są przez państwa członkowskie”.

10. Artykuł 22 tej dyrektywy, zatytułowany „Zastosowanie czasowe”, stanowi:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby środki krajowe przyjęte na mocy art. 21 w celu zapewnienia zgodności z istotnymi [materialnymi] przepisami niniejszej dyrektywy nie były stosowane z mocą wsteczną.

2. Państwa członkowskie zapewniają, aby wszelkie środki krajowe przyjęte na mocy art. 21, inne niż te, o których mowa w ust. 1, nie miały zastosowania w sprawach o odszkodowanie, rozpoznawanych przez sądy krajowe przed dniem 26 grudnia 2014 r.”.

B. Prawo hiszpańskie

11. Zgodnie z art. 74 ust. 1 Ley 15/2007 de Defensa de la Competencia (ustawy 15/2007 o ochronie konkurencji) z dnia 3 lipca 2007 r.⁶ (zwanej dalej „ustawą 15/2007”):

„Termin przedawnienia roszczeń odszkodowawczych z tytułu szkody wynikłej z naruszenia prawa konkurencji wynosi pięć lat”.

12. Artykuł 76 ust. 2 ustawy 15/2007 przewiduje:

„Jeżeli zostanie wykazane, że powód poniósł szkodę, ale dokładne ustalenie wysokości poniesionej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niemożliwe lub nadmiernie utrudnione, sądy są uprawnione do oszacowania wysokości odszkodowania”.

13. Pierwszy przepis przejściowy Real Decreto-ley 9/2017 (dekretu królewskiego z mocą ustawy 9/2017), zatytułowany „Przepisy przejściowe dotyczące powództw o odszkodowanie wynikających z naruszeń prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej”, stanowi:

„1. Przepisy art. 3 niniejszego dekretu królewskiego z mocą ustawy nie mają zastosowania z mocą wsteczną.

2. Przepisy art. 4 niniejszego królewskiego dekretu z mocą ustawy stosuje się wyłącznie do postępowań wszczętych po jego wejściu w życie”.

14. Artykuł 1902 Código Civil (hiszpańskiego kodeksu cywilnego) stanowi:

„Kto poprzez swoje działanie lub zaniechanie wyrządza szkodę innej osobie z winy lub wskutek niedbalstwa, jest zobowiązany do naprawienia wyrządzonej szkody”.

III. Postępowanie główne, pytania prejudycjalne oraz postępowanie przed Trybunałem

15. W latach 2006 i 2007 powód kupił trzy samochody ciężarowe wyprodukowane przez pozwane.

16. W dniu 19 lipca 2016 r. Komisja wydała decyzję C(2016) 4673 final dotyczącą postępowania przewidzianego w art. 101 [TFUE] oraz art. 53 porozumienia EOG (sprawa AT.39824 – Samochody ciężarowe) (zwaną dalej „decyzją Komisji”)⁷ i opublikowała komunikat prasowy w tym zakresie (zwany dalej „komunikatem prasowym”).

17. W decyzji tej Komisja stwierdziła, że wielu międzynarodowych producentów samochodów ciężarowych, wśród których znajdują się pozwane, naruszyło art. 101 TFUE i art. 53 porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym, zawierając porozumienia dotyczące z jednej strony ustalania cen i podwyższania cen brutto samochodów ciężarowych o masie od 6 do 16 ton („średnich samochodów ciężarowych”) lub samochodów ciężarowych o masie przekraczającej 16 ton („dużych samochodów ciężarowych”) na terytorium EOG, a z drugiej strony harmonogramu

⁶ BOE nr 159 z dnia 4 lipca 2007 r., s. 28848.

⁷ Kara nałożona przez Komisję nie jest ponadto ostateczna dla jednego z przedsiębiorstw, które kwestionuje ją w ramach skargi zawisłej przed Sądem, [Scania i in./Komisja (T-799/17)] wniesionej w dniu 11 grudnia 2017 r.

i przenoszenia kosztów wprowadzania technologii w dziedzinie emisji, wymaganych przez standardy EURO 3–6. Jeśli chodzi o pozwane, naruszenie trwało od dnia 17 stycznia 1997 r. do dnia 18 stycznia 2011 r.

18. W dniu 1 kwietnia 2018 r. powód wniósł do Juzgado de lo Mercantil de León (sądu gospodarczego w León, Hiszpania) powództwo przeciwko pozwanym. Powództwo to ma na celu naprawienie szkody, jaką powód miał ponieść w wyniku antykonkurencyjnych praktyk stosowanych przez te dwie spółki. Wspomniane powództwo opiera się tytułem głównym na właściwych przepisach ustawy 15/2007, zmienionej po transpozycji dyrektywy 2014/104, a posiłkowo na art. 1902 kodeksu cywilnego, który ustanawia ogólny system odpowiedzialności pozaumownej. Powództwo to stanowi w stosunku do pozwanych powództwo o odszkodowanie wniesione w następstwie ostatecznej decyzji Komisji stwierdzającej naruszenie art. 101 TFUE (powództwo o odszkodowanie typu „follow-on”).

19. Wyrokiem z dnia 15 października 2019 r. sąd pierwszej instancji, Juzgado de lo Mercantil de León (sąd gospodarczy w León), częściowo uwzględnił powództwo o odszkodowanie i zasądził od pozwanych zapłatę na rzecz powoda odszkodowania w wysokości 15% ceny nabycia samochodów ciężarowych wraz z ustawowymi odsetkami, nie obciążając jednak tych spółek kosztami postępowania. Ściślej rzecz ujmując, sąd ten oddalił podniesiony przez pozwane zarzut dotyczący przedawnienia roszczenia w szczególności ze względu na to, że zastosowanie znajduje pięcioletni termin przedawnienia przewidziany w art. 74 ust. 1 ustawy 15/2007, który dokonuje transpozycji art. 10 ust. 3 dyrektywy 2014/104. Ponadto sąd zastosował przewidziane w art. 17 ust. 2 dyrektywy domniemanie istnienia szkody spowodowanej naruszeniami popełnionymi w ramach kartelu, które transponowano do art. 76 ust. 3 ustawy 15/2007, i skorzystał z sądowego uprawnienia do oszacowania szkody przewidzianego w art. 17 ust. 1 dyrektywy, które transponowano do art. 76 ust. 2 ustawy 15/2007, z tego względu, że te dwa przepisy mają charakter proceduralny w ramach uregulowania ciężaru dowodu.

20. Pozwane wniosły apelację od tego wyroku do Audiencia Provincial de León (sądu okręgowego w León, Hiszpania), podnosząc, że powództwo podlega ogólnemu systemowi odpowiedzialności pozaumownej z art. 1902 kodeksu cywilnego, który obejmuje powództwa wniesione na podstawie tego artykułu przewidzianym w art. 1968 ust. 2 wspomnianego kodeksu terminem przedawnienia wynoszącym jeden rok. Zdaniem pozwanych termin ten rozpoczął swój bieg od dnia opublikowania w dniu 19 lipca 2016 r. komunikatu prasowego, a zatem nastąpiło już przedawnienie, ponieważ powództwo odszkodowawcze wniesiono w dniu 1 kwietnia 2018 r. Pozwane uważają również, że nie ma żadnego dowodu na istnienie związku przyczynowego między zachowaniem opisanym w decyzji Komisji a podwyższeniem ceny samochodów ciężarowych zakupionych przez powoda oraz że – zważywszy, iż do powództwa ma zastosowanie art. 1902 kodeksu cywilnego – jeżeli powód nie zdoła udowodnić poniesionej szkody, roszczenie należy oddalić.

21. W tych okolicznościach Audiencia Provincial de León (sąd okręgowy w León) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 101 TFUE i zasadę skuteczności należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni przepisu krajowego, która – przyjmując za punkt odniesienia dla działania z mocą wsteczną dzień nałożenia kary, a nie dzień wystąpienia z powództwem – uznaje, że nie mają zastosowania z mocą wsteczną pięcioletni termin na wniesienie powództwa, przewidziany w art. 10 dyrektywy [2014/104], ani [jej] art. 17 dotyczący oszacowania przez sąd wysokości szkody?

- 2) Czy art. 22 ust. 2 dyrektywy [2014/104] i termin »z mocą wsteczną« należy interpretować w ten sposób, że art. 10 tej dyrektywy ma zastosowanie do powództwa takiego jak powództwo w postępowaniu głównym, które wniesiono wprawdzie po wejściu w życie dyrektywy i przepisu dokonującego transpozycji, lecz odnosi się ono do wcześniejszych okoliczności faktycznych lub kar?
- 3) Czy w ramach stosowania przepisu takiego jak art. 76 [ustawy 15/2007] art. 17 dyrektywy [2014/104] odnoszący się do oszacowania przez sąd wysokości szkody należy interpretować w ten sposób, że jest to przepis o charakterze proceduralnym, który ma zastosowanie do postępowania głównego, w którym powództwo wniesiono po wejściu w życie przepisu krajowego dokonującego transpozycji?”.

22. W toku postępowania prejudycjalnego przed Trybunałem powód, pozwane, rządy hiszpański i estoński, jak również Komisja przedstawili uwagi na piśmie. Wszystkie te strony, z wyjątkiem rządu estońskiego, odpowiedziały również na piśmie w wyznaczonym terminie na pytania skierowane przez Trybunał na podstawie art. 61 § 1 regulaminu postępowania przed Trybunałem.

IV. Analiza

A. Uwagi wstępne

23. Niniejsza sprawa (zwana „Samochody ciężarowe”) dotyczy złożonych i wrażliwych kwestii prawnych odnoszących się do stosowania w czasie niektórych przepisów dyrektywy 2014/104 do powództwa o odszkodowanie, które mimo że zostało wniesione po wejściu w życie tej dyrektywy i krajowych przepisów transponujących, dotyczy naruszenia, które ustało przed wejściem w życie zarówno rzeczony dyrektywy, jak i tych przepisów krajowych.

24. Należy przypomnieć, że naruszenie art. 101 TFUE, które leży u podstaw powództwa o odszkodowanie, popełniono w latach 1997–2011. Naruszenie to jest przedmiotem decyzji Komisji wydanej w dniu 19 lipca 2016 r. Wersję jawną tej decyzji i jej streszczenie opublikowano w dniu 6 kwietnia 2017 r.

25. Jeśli chodzi o dyrektywę 2014/104, pragnę przypomnieć, że weszła ona w życie w dniu 26 grudnia 2014 r., a termin jej transpozycji upłynął w dniu 31 grudnia 2016 r. Dyrektywa ta została z kolei transponowana do prawa hiszpańskiego w dniu 26 maja 2017 r.

26. Natomiast powództwo o odszkodowanie wniesiono po wejściu w życie przepisów krajowych wynikających z dyrektywy 2014/104, mianowicie w dniu 1 kwietnia 2018 r.

27. Należy również zauważyć, że Królestwo Hiszpanii dokonało transpozycji dyrektywy 2014/104, przyjmując dekret królewski z mocą ustawy 9/2017. W art. 3 i 4 tego aktu utrzymano rozróżnienie między przepisami materialnymi i proceduralnymi. Artykuł 3 wspomnianego dekretu królewskiego z mocą ustawy wprowadza w życie materialne przepisy dyrektywy 2014/104 (w tym przepisy dotyczące przedawnienia i ustalania wysokości szkody zawarte odpowiednio w art. 10 i art. 17 ust. 1 tej dyrektywy), zmieniając ustawę 15/2007 (nowe artykuły 74 i 76 tej ustawy). Artykuł 4 dekretu królewskiego z mocą ustawy 9/2017 wprowadza w życie przepisy proceduralne dyrektywy 2014/104, zmieniając Ley de Enjuiciamiento Civil (kodeks postępowania cywilnego).

28. Tak więc punkty sporne w niniejszej sprawie dotyczą systemu prawnego mającego zastosowanie, po pierwsze, do przedawnienia roszczenia powoda (a konkretnie do czasu trwania i daty rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia), a po drugie, do oceny i ustalenia wysokości poniesionej szkody.

29. Proponuję odpowiedzieć w pierwszej kolejności na pytania drugie i trzecie, ponieważ dotyczą one obowiązków państw członkowskich wynikających z dyrektywy 2014/104, które w niniejszym kontekście mogą być uważane za *lex specialis*, a następnie w drugiej kolejności na pytanie pierwsze, które dotyczy obowiązków ciążących na państwach członkowskich na mocy zasad prawa pierwotnego, których wyjaśnienie staje się istotne tylko wtedy, gdy dany obowiązek nie może zostać wywiedziony z bardziej szczegółowych przepisów tej dyrektywy.

B. W przedmiocie pytań prejudycjalnych drugiego i trzeciego

30. W pytaniach prejudycjalnych drugim i trzecim sąd odsyłający zastanawia się, odpowiednio, nad stosowaniem w czasie art. 10 i 17 dyrektywy 2014/104 w rozumieniu jej art. 22 do powództwa o odszkodowanie wniesionego przez powoda przeciwko pozwanym oraz nad materialnym lub proceduralnym charakterem przepisów wynikających z tej dyrektywy.

31. Biorąc pod uwagę fakt, że te dwa pytania są ściśle ze sobą związane, jestem zdania, iż pytania te należy zbadać łącznie. Dopiero bowiem po przeprowadzeniu łącznej analizy tych dwóch pytań można udzielić użytecznej odpowiedzi na każde z nich.

1. W przedmiocie wykładni mocy wstecznej przewidzianej w art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104 i stosowania w czasie przepisów „materialnych” tej dyrektywy

32. Zgodnie z art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104 państwa członkowskie zapewniają, aby przepisy krajowe przyjęte na mocy art. 21 tej dyrektywy w celu zapewnienia zgodności z przepisami materialnymi wspomnianej dyrektywy nie były stosowane z mocą wsteczną.

33. Sąd odsyłający ma wątpliwości co do wykładni wyrażenia „z mocą wsteczną” użytego w tym przepisie. W szczególności sąd odsyłający pyta się, czy moc wsteczna odnosi się, po pierwsze, do dnia naruszenia prawa konkurencji przez kartel, po drugie, do dnia nałożenia kary przez Komisję, czy też ewentualnie, po trzecie, do chwili wniesienia powództwa o odszkodowanie.

34. Pragnę przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem nowy przepis stosuje się od wejścia w życie aktu, który go wprowadza, i choć nie stosuje się go do sytuacji prawnych powstałych i ostatecznie zakończonych pod rządami dawnej ustawy, stosuje się go do przyszłych skutków tych sytuacji oraz do nowych sytuacji prawnych (zasada niedziałania wstecz aktów prawnych)⁸. Inaczej jest tylko, jeżeli wraz z nowym przepisem zostają wydane przepisy szczególne, które określają konkretnie warunki jego stosowania w czasie⁹.

⁸ Zobacz wyroki: z dnia 14 kwietnia 1970 r., Brock (68/69, EU:C:1970:24, pkt 7); z dnia 10 lipca 1986 r., Licata/KES (270/84, EU:C:1986:304, pkt 31).

⁹ Wyroki: z dnia 16 grudnia 2010 r., Stichting Natuur en Milieu i in. (C-266/09, EU:C:2010:779, pkt 32); z dnia 26 marca 2015 r., Komisja/Moravia Gas Storage (C-596/13 P, EU:C:2015:203, pkt 32); z dnia 15 stycznia 2019 r., E.B. (C-258/17, EU:C:2019:17, pkt 50).

35. Z utrwalonego orzecznictwa wynika również, że w celu zapewnienia poszanowania zasady pewności prawa i zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań materialne przepisy prawa Unii należy interpretować jako dotyczące sytuacji zaistniałych przed ich wejściem w życie jedynie w wypadku, gdy z ich treści, celu lub systematyki jasno wynika, że należy im przypisać taki skutek¹⁰.

36. Tymczasem dyrektywa 2014/104 zawiera przepisy szczególne dotyczące warunków jej stosowania w czasie. Tak więc czasowy zakres stosowania tej dyrektywy jest ograniczony przez jej art. 22, który wprowadza rozróżnienie pomiędzy „przepisami [materialnymi]”, które nie mają zastosowania z mocą wsteczną¹¹, a przepisami „innymi niż te, o których mowa w ust. 1” [owego art. 22] (zwanymi dalej „przepisami proceduralnymi”), które mają zastosowanie w ramach środków zaskarżenia wniesionych po wejściu w życie rzeczony dyrektywy (czyli po dniu 26 grudnia 2014 r.)¹².

37. W ten sposób brzmienie art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104 odzwierciedla ogólną zasadę ustaloną przez Trybunał, zgodnie z którą – w przeciwieństwie do przepisów proceduralnych, które zasadniczo mają zastosowanie do wszystkich sporów zawisłych w chwili ich wejścia w życie – przepisy materialne są zazwyczaj interpretowane jako niedotyczące co do zasady „sytuacji zaistniałych” przed ich wejściem w życie¹³.

38. Należy zatem teraz zbadać moment, w którym sytuacja prawna zaistniała w sprawie zwanej „Samochody ciężarowe”, a dokładniej, czy miała ona miejsce przed wejściem w życie wspomnianej dyrektywy, czy po jej wejściu w życie oraz po upływie terminu jej transpozycji.

39. Pragnę zauważyć w tym względzie, że w wyrokach Cogeco i Skanska Industrial Solutions i in.¹⁴ Trybunał uznał, iż dyrektywa 2014/104 nie miała zastosowania *ratione temporis* do „okoliczności faktycznych”, które miały miejsce przed przyjęciem i wejściem w życie wspomnianej dyrektywy, nie precyzując jednak, czy odniesienie to dotyczyło wyłącznie naruszenia, czy też uwzględniało również decyzję przyjętą przez organy ochrony konkurencji oraz powództwo o odszkodowanie. Pragnę przypomnieć, że w odróżnieniu od ww. spraw, w których powództwa o odszkodowanie zostały wytoczone przed wejściem w życie dyrektywy 2014/104, w niniejszej sprawie powództwo o odszkodowanie wytoczono po wejściu w życie owej dyrektywy i na podstawie ustawy 15/2007 transponującej tę dyrektywę¹⁵.

40. Pozwane utrzymują, że dla celów ustalenia przepisów materialnych mających zastosowanie do podnoszonej szkody spowodowanej naruszeniem prawa konkurencji momentem, w którym zaistniała sytuacja, jest moment, w którym wspomniana szkoda została wyrządzona, to znaczy moment, w którym w okresie stwierdzonego naruszenia powód dokonał zakupu omawianych samochodów ciężarowych.

¹⁰ Zobacz wyroki: z dnia 24 marca 2011 r., ISD Polska i in./Komisja (C-369/09 P, EU:C:2011:175, pkt 98 i przytoczone tam orzecznictwo); z dnia 11 grudnia 2008 r., Komisja/Freistaat Sachsen (C-334/07 P, EU:C:2008:709, pkt 44 i przytoczone tam orzecznictwo).

¹¹ Zobacz art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104.

¹² Zobacz art. 22 ust. 2 dyrektywy 2014/104.

¹³ Zobacz wyroki: z dnia 24 marca 2011 r., ISD Polska i in./Komisja (C-369/09 P, EU:C:2011:175, pkt 98 i przytoczone tam orzecznictwo); z dnia 11 grudnia 2008 r., Komisja/Freistaat Sachsen (C-334/07 P, EU:C:2008:709, pkt 44 i przytoczone tam orzecznictwo).

¹⁴ Wyrok z dnia 14 marca 2019 r. (C-724/17, EU:C:2019:204).

¹⁵ Ponadto, jak wspomniano w pkt 24 niniejszej opinii, decyzja Komisji w sprawie zwanej „Samochody ciężarowe” została przyjęta po wejściu w życie dyrektywy 2014/104, lecz przed upływem terminu jej transpozycji, podczas gdy publikacja streszczenia decyzji Komisji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej i jawnej wersji decyzji Komisji na stronie internetowej Dyrekcji Generalnej ds. Konkurencji Komisji miała miejsce po upływie terminu transpozycji tej dyrektywy, lecz przed jej transpozycją do prawa hiszpańskiego ustawą 15/2007.

41. Ze swej strony powód twierdzi, że jego sytuacja prawna zaistniała w chwili wytoczenia powództwa o odszkodowanie. Tym samym dyrektywa 2014/104 ma zastosowanie w całości i nie powstaje kwestia stosowania z mocą wsteczną.

42. Sąd odsyłający zastanawia się również nad możliwością uwzględnienia trzeciego punktu odniesienia w czasie w celu ustalenia momentu, w którym zaistniała sytuacja prawna, czyli daty nałożenia kary za naruszenie prawa konkurencji.

43. Na wstępie chciałbym zaznaczyć, że brzmienie art. 22 dyrektywy 2014/104 budzi wątpliwości co do zakresu stosowania w czasie niektórych przepisów tej dyrektywy. Otóż artykuł ten nie określa, które z przepisów rzeczony dyrektywy mają charakter „materialny”, a które „proceduralny”. Ponadto zakres zakazu stosowania z mocą wsteczną przepisów materialnych nie jest wystarczająco jasny. Doprowadziło to do rozbieżnych podejść państw członkowskich w zakresie transpozycji tej samej dyrektywy, co stanowi okoliczność, która może podważyć zarówno cel, jakim jest zapewnienie jednolitego stosowania prawa konkurencji Unii¹⁶, jak i wymóg pewności prawa¹⁷.

44. Uważam ponadto, że przyjęcie wykładni powoda oznaczałoby zastosowanie z mocą wsteczną przepisów materialnych, w odniesieniu do których prawodawca Unii nie przewidział mocy wstecznej. W ten sposób doszłoby do sytuacji, która naruszałaby cele przewidywalności i jednolitości realizowane przez art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104. Tymczasem taka wykładnia mogłaby „ponownie ożywić” roszczenia przedawnione już potencjalnie przed wejściem w życie krajowego przepisu transponującego dyrektywę¹⁸.

45. Jeśli chodzi o kryterium dnia nałożenia kary przez Komisję, przyznaję, że ze względu na to, iż niniejsza sprawa wpisuje się w ramy egzekwowania prawa konkurencji na drodze prywatnoprawnej („private enforcement”), a ściślej rzecz ujmując, dotyczy ona powództwa o odszkodowanie w następstwie stwierdzonego przez organ ochrony konkurencji naruszenia prawa konkurencji (powództwo o odszkodowanie typu „follow-on”), mogłoby nasunąć się pytanie, czy kryterium, które należy przyjąć dla celów ustalenia momentu zaistnienia sytuacji prawnej, nie powinno być raczej związane z przyjęciem przez Komisję decyzji stwierdzającej naruszenie. W ramach powództw o odszkodowanie typu „follow-on” sytuacja prawna poszkodowanej strony jest bowiem nie tylko związana ze stwierdzeniem naruszenia przez organ ochrony konkurencji, które stanowi podstawowy etap wstępny, aby mogła ona skorzystać z prawa do odszkodowania, lecz zależy też w sposób nieodłączny od tego stwierdzenia naruszenia.

46. Pragnę zauważyć w tym względzie, że przyjęcie za punkt odniesienia wyłącznie dnia poniesienia szkody lub dnia popełnienia naruszenia w celu ustalenia momentu, w którym zaistniała sytuacja prawna, stanowi z pewnością właściwe podejście w ramach egzekwowania art. 101 TFUE na drodze publicznoprawnej („public enforcement”), o czym świadczy art. 25 rozporządzenia nr 1/2003, lub w ramach powództw o odszkodowanie wnoszonych do sądów krajowych, niezależnie od istnienia decyzji organu ochrony konkurencji stwierdzającej naruszenie („stand-alone actions”), ale mogłoby ewentualnie wykraczać poza ramy pojęciowe i kontekstowe powództw odszkodowawczych typu „follow-on”, które zakładają istnienie decyzji organu ochrony konkurencji i wykorzystują ją jako podstawę powództwa.

¹⁶ Zobacz motyw 34 dyrektywy 2014/104.

¹⁷ Chciałbym zauważyć w tym względzie, że kwestia stosowania *ratione temporis* nowego systemu przedawnienia przewidzianego w art. 10 dyrektywy 2014/104 stanowi doskonałą ilustrację tego problemu w świetle różnych podejść do transpozycji stosowanych przez państwa członkowskie.

¹⁸ Zobacz opinia rzecznik generalnej J. Kokott w sprawie Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, pkt 63).

47. Niemniej jednak, nawet jeśli powyższy argument wydaje się rozsądny, to nie można go uwzględnić.

48. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że ogólna zasada niedziałania prawa wstecz stanowi konsekwencję zasady pewności prawa. Wymóg pewności prawa ma w szczególności na celu zagwarantowanie, aby na osoby podlegające prawu Unii nie miały wpływu przepisy, które nie są „jasne i przewidywalne”¹⁹. Tak więc, podobnie jak w przypadku kar w prawie konkurencji Unii nakładanych w ramach egzekwowania art. 101 TFUE na drodze publicznoprawnej, niedziałanie wstecz nowych przepisów materialnych dotyczących powództw o odszkodowanie ma na celu zapewnienie, by sprawca naruszenia mógł przewidzieć konsekwencje popełnienia niezgodnego z prawem czynu, a w szczególności możliwy zakres swej odpowiedzialności na podstawie przepisów materialnych obowiązujących w chwili popełnienia naruszenia. Z powyższego wynika, że art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104 odzwierciedla orzecznictwo Trybunału gwarantujące jednostkom przewidywalność przepisów materialnych określających odpowiedzialność za szkodę wynikającą z naruszenia prawa konkurencji, zakazując tym samym stosowania z mocą wsteczną jego przepisów materialnych²⁰.

49. Zatem w dziedzinie powództw o odszkodowanie z tytułu naruszenia prawa konkurencji stanem faktycznym istotnym dla określenia stosowania *ratione temporis* przepisów krajowych przyjętych w celu zastosowania się do przepisów materialnych dyrektywy 2014/104, które determinują powstanie odpowiedzialności pozaumownej, są zaistniałe zdarzenia powodujące spełnienie przesłanek odpowiedzialności, które w niniejszej sprawie miały miejsce przed wejściem w życie krajowych przepisów transponujących dyrektywę. Dokładniej rzecz ujmując, w ramach powództw o odszkodowanie typu „follow-on” wprawdzie przedsiębiorstwa, które uczestniczyły w kartelu takim jak ten w niniejszej sprawie, mogły zakładać, że ich własne zachowanie stanowi naruszenie prawa konkurencji, za które mogą być ukarane przez organ ochrony konkurencji i które może potencjalnie prowadzić do tego, że poszkodowane strony będą mogły żądać naprawienia poniesionej szkody, to jednak powództwa te powinny być regulowane przez przepisy materialne obowiązujące w chwili popełnienia naruszenia. Stanowisko to znajduje zresztą potwierdzenie zarówno w dyrektywie 2014/104²¹, jak i w orzecznictwie Trybunału, zgodnie z którym w braku przepisów prawa Unii powództwa o odszkodowanie podlegają krajowym przepisom i procedurom państw członkowskich²². Pragnę podkreślić jednak, że nie podważa to prawa poszkodowanych do uzyskania naprawienia poniesionej szkody. Jak wyjaśnię bowiem w pkt 93 i 94 niniejszej opinii, prawo to jest bowiem gwarantowane przez prawo pierwotne Unii, a w szczególności przez zasadę skuteczności art. 101 TFUE.

50. W drugiej kolejności przyjęcie dnia popełnienia naruszenia, który stanowi jasne, obiektywne i możliwe do zweryfikowania kryterium, pozwoliłoby również na zapewnienie jednolitego stosowania materialnych przepisów dyrektywy 2014/104, co stanowi jeden z podstawowych celów tej dyrektywy²³.

51. W trzeciej kolejności należy również zauważyć, że wydaje się, iż w ramach transpozycji dyrektywy 2014/104 znaczna liczba państw członkowskich przyjęła w sposób mniej lub bardziej wyraźny, że materialne przepisy tej dyrektywy nie mają zastosowania do sytuacji takich jak sytuacja w postępowaniu głównym, w których szkoda poniesiona w wyniku naruszenia wystąpiła

¹⁹ Wyrok z dnia 12 listopada 1981 r., *Meridionale Industria Salumi i in.* (sprawy połączone od 212/80 do 217/80, EU:C:1981:270, pkt 10).

²⁰ Zobacz wyrok z dnia 14 lutego 2012 r., *Toshiba Corporation i in.* (C-17/10, EU:C:2012:72, pkt 50, 51 i przytoczone tam orzecznictwo).

²¹ Zobacz motyw 11 dyrektywy 2014/104.

²² Zobacz wyrok z dnia 20 września 2001 r., *Courage i Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465, pkt 31).

²³ Zobacz motyw 34 dyrektywy 2014/104.

przed upływem terminu transpozycji rzeczony dyrektywy lub wejściem w życie przepisu krajowego dokonującego transpozycji tej dyrektywy. Zdaje się jednak, że ustawodawca hiszpański opowiedział się za takim modelem, przewidując, iż o ile przepisy proceduralne mają zastosowanie wyłącznie do postępowań wszczętych po wejściu w życie dekretu królewskiego z mocą ustawy transponującego dyrektywę 2014/104 (tj. od dnia 27 maja 2017 r.), o tyle przepisy materialne nie mają zastosowania „z mocą wsteczną”, to znaczy do zdarzeń, które miały miejsce przed dniem transpozycji dyrektywy 2014/104. Takie podejście nie zostało zresztą zakwestionowane przez Komisję w ramach jej sprawozdania dotyczącego wdrożenia tej dyrektywy²⁴.

52. W świetle powyższego jestem zdania, że choć przepisy „proceduralne” dyrektywy 2014/104 mają zastosowanie do sprawy w postępowaniu głównym, przepisy zakwalifikowane jako „materialne” są pozbawione mocy wstecznej i nie znajdują zastosowania.

2. W przedmiocie określenia przepisów materialnych i proceduralnych zawartych w art. 22 dyrektywy 2014/104

53. Przypominam, że pytania drugie i trzecie dotyczą obowiązków spoczywających na państwach członkowskich na podstawie art. 22 dyrektywy 2014/104 w zakresie stosowania w czasie przepisów tej dyrektywy dotyczących terminu przedawnienia (art. 10), uprawnień sądów krajowych do oszacowania wysokości szkody (art. 17 ust. 1) oraz wzruszalnego domniemania szkody wyrządzonej przez kartel (art. 17 ust. 2).

54. Sąd odsyłający zastanawia się, czy wspomniane przepisy są przepisami materialnymi w rozumieniu art. 22 tej dyrektywy i czy mają zastosowanie do powództwa o odszkodowanie takiego jak powództwo rozpatrywane w postępowaniu głównym.

a) W przedmiocie zakresu uznania państw członkowskich przy określaniu przepisów materialnych i proceduralnych dyrektywy 2014/104

55. Na wstępie należy ustalić, czy państwa członkowskie dysponują swobodą zakwalifikowania przepisów przyjętych w celu zapewnienia transpozycji dyrektywy 2014/104 jako przepisów o charakterze materialnym lub proceduralnym.

56. Rządy hiszpański i estoński uważają, że na to pytanie należy udzielić odpowiedzi twierdzącej. Otóż rządy te utrzymują, że dopóki kwestia przedawnienia roszczeń odszkodowawczych nie została w sposób wyczerpujący zharmonizowana na poziomie prawa Unii, dopóty właściwy krajowy porządek prawny zachował swobodę zakwalifikowania przepisów regulujących to przedawnienie jako przepisów materialnych lub proceduralnych.

57. Rząd estoński twierdzi również, że państwa członkowskie korzystają z autonomii proceduralnej, która przyznaje im zakres uznania przy wdrażaniu dyrektywy 2014/104, którego Trybunał jest zobowiązany przestrzegać, pod warunkiem że państwo członkowskie przestrzega zasad równoważności i skuteczności. Zdaniem tego rządu uznanie danego przepisu za „materialny” lub „proceduralny” po wejściu w życie owej dyrektywy stanowi niedopuszczalną ingerencję w autonomię proceduralną państw członkowskich.

²⁴ Zobacz „Sprawozdanie z wdrażania dyrektywy w sprawie powództw o odszkodowanie” z dnia 14 grudnia 2020 r.

58. Natomiast Komisja i jedna z pozwanych są zdania, że kwestię, które spośród przepisów dyrektywy 2014/104 stanowią przepisy materialne, a które nie, należy oceniać w świetle prawa Unii, a nie w świetle wymogów właściwego prawa krajowego.

59. Zgadzam się z tym ostatnim stanowiskiem.

60. W pierwszej kolejności należy stwierdzić, że chociaż art. 22 dyrektywy 2014/104 nie definiuje, które przepisy są materialne, a które proceduralne, to jednak artykuł ten odnosi się wyraźnie do „[materialnych] przepisów niniejszej dyrektywy”, co zdaje się wskazywać, że charakter jej przepisów jest specyficzną kwestią prawa Unii.

61. W drugiej kolejności pragnę przypomnieć, że jednym z głównych celów dyrektywy 2014/104 jest chęć zapewnienia jednolitego stosowania prawa konkurencji Unii, wzmocnienia skuteczności powództw o odszkodowanie w tej dziedzinie, a także zapewnienia skutecznego i spójnego stosowania art. 101 i 102 TFUE²⁵. Tymczasem pozostawienie państwom członkowskim takiego zakresu uznania mogłoby doprowadzić do niespójnego i niejednolitego stosowania przepisów tej dyrektywy w różnych porządkach prawnych, co byłoby sprzeczne z wyżej wymienionymi celami. Natomiast uznanie, że prawo Unii powinno określać, które spośród przepisów tej dyrektywy są materialne, a które takie nie są, umożliwiłoby zwiększenie pewności prawa, a także zapobiegłoby wnoszeniu przez osoby poszkodowane wskutek naruszenia przepisów prawa konkurencji – i zniechęciłoby te osoby do wnoszenia – powództw o odszkodowanie do określonego sądu, który został wybrany na tej podstawie, że takie postępowanie doprowadzi do stosowania przepisów materialnych i proceduralnych bardziej korzystnych dla ich interesów niż przepisy, które mogłyby być stosowane przez inny sąd krajowy. Innymi słowy, takie podejście pozwoliłoby uniknąć „forum shopping”.

62. W trzeciej kolejności pragnę zauważyć, że nawet gdyby przyjąć, iż prawodawca Unii pozostawił państwom członkowskim wybór co do tego, jakie przepisy mają charakter materialny lub proceduralny, to jednak wybór ten należy przeprowadzać zgodnie z ogólnymi zasadami prawa Unii oraz z zasadą skuteczności prawa konkurencji w celu zapewnienia skutecznego systemu kar za naruszenia prawa konkurencji ścigane na drodze prywatnoprawnej.

63. Jestem zatem zdania, że pytania drugie i trzecie należy zbadać, wychodząc z założenia, iż określenie charakteru przepisów dyrektywy 2014/104 jest kwestią regulowaną przez prawo Unii.

b) Przepisy regulujące terminy przedawnienia zgodnie z art. 10 dyrektywy 2014/104

64. Należy zauważyć, że na wzór art. 17 dyrektywy 2014/104 ustawodawca hiszpański dokonał transpozycji art. 10 tej dyrektywy do prawa hiszpańskiego jako przepisu materialnego pozbawionego mocy wstecznej.

65. Pragnę przypomnieć, że rzecznik generalna J. Kokott wypowiedziała się w przedmiocie kwalifikacji art. 10 dyrektywy 2014/104 w opinii w sprawie Cogeco, uznając, że nie chodzi tu o przepis czysto proceduralny²⁶.

²⁵ Zobacz motyw 34 dyrektywy 2014/104.

²⁶ Zobacz opinia rzecznik generalnej J. Kokott w sprawie Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, pkt 61).

66. Ponadto Trybunał orzekł również, że w odróżnieniu od terminów procesowych termin przedawnienia odnosi się do prawa materialnego, ponieważ jego funkcją jest zapewnienie ochrony zarówno poszkodowanego, który powinien mieć wystarczająco dużo czasu, aby zebrać stosowne informacje w celu wniesienia ewentualnego powództwa, jak i osoby odpowiedzialnej za spowodowanie szkody poprzez uniknięcie sytuacji, w której poszkodowany mógłby bez końca opóźniać wykonanie prawa do odszkodowania²⁷.

67. Pragnę również zauważyć, że kwestia terminu przedawnienia wchodzi w zakres prawa materialnego w większości praw krajowych i że w związku z tym art. 10 dyrektywy 2014/104 został transponowany jako przepis materialny w większości państw członkowskich²⁸.

68. W tym względzie należy dodać, że w przeciwieństwie do innych państw członkowskich²⁹ nie wydaje się, by ustawodawca hiszpański przewidział szczególne przepisy przejściowe w odniesieniu do zakresu stosowania *ratione temporis* nowych przepisów dotyczących przedawnienia.

69. W świetle powyższych rozważań proponuję, aby na drugie pytanie prejudycjalne odpowiedzieć, że art. 22 ust. 2 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, iż art. 10 tej dyrektywy nie znajduje zastosowania do powództwa o odszkodowanie, które chociaż zostało wniesione po wejściu w życie wspomnianej dyrektywy i krajowych przepisów transponujących, dotyczy okoliczności faktycznych zaistniałych i kar nałożonych przed wejściem w życie tych przepisów.

c) Przysługujące sądowi uprawnienie do dokonania oceny i ustalenia wysokości szkody przewidziane w art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104

70. Co się tyczy art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104, jak wynika z brzmienia tego przepisu, dotyczy on przede wszystkim standardu dowodowego wymaganego dla celów ustalenia wysokości szkody poniesionej przez poszkodowanego oraz oceny przez odpowiedni sąd krajowy dowodów, na których strona powodowa może się oprzeć w celu udowodnienia zakresu poniesionej szkody.

71. Artykuł 17 ust. 1 zdanie pierwsze dyrektywy 2014/104 zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia, aby korzystanie z prawa do odszkodowania nie stało się praktycznie niewykonalne ani nadmiernie utrudnione ze względu na ciężar i charakter dowodu wymaganego do ustalenia wysokości szkody.

72. Chciałbym od razu zaznaczyć, że przepis ten jest wyrazem zasady skuteczności prawa konkurencji wypracowanej w orzecznictwie Trybunału³⁰.

73. To samo dotyczy, moim zdaniem, art. 17 ust. 1 zdanie drugie dyrektywy 2014/104, który nie ustanawia nowego obowiązku materialnego dla stron postępowania.

²⁷ Wyrok z dnia 8 listopada 2012 r., *Evropaiki Dynamiki/Komisja* (C-469/11 P, EU:C:2012:705, pkt 52, 53).

²⁸ B. Thomas i F. Aubin, w R. Amaro (wyd.), *Private Enforcement of Competition Law in Europe*, 1^e edition, Bruxelles, Bruylant, 2021, „Chapter 7 - Limitation period”, s. 165.

²⁹ Zobacz na przykład podejście przyjęte przez Francję w art. 12 ust. 2 rozporządzenia nr 2017-303 z dnia 9 marca 2017 r. w sprawie roszczeń o naprawienie szkody wynikającej z praktyk antykonkurencyjnych (JORF nr 59 z dnia 10 marca 2017 r.).

³⁰ Zobacz wyrok Cogeco oraz wyrok z dnia 12 grudnia 2019 r., *Otis Gesellschaft i in.* (C-435/18, EU:C:2019:1069).

74. W ten sposób, poprzez złagodzenie standardu dowodowego wymaganego dla określenia wysokości poniesionej szkody, przepis ten ma na celu zaradzenie asymetrii informacji istniejącej na niekorzyść strony skarżącej oraz temu, że ustalenie wysokości poniesionej szkody, w szczególności w sprawach kartelowych, wymaga oceny, jak dany rynek rozwijałby się, gdyby nie doszło do naruszenia, co jest zadaniem praktycznie niemożliwym do realizacji przez stronę poszkodowaną.

75. Chciałbym również zauważyć, że w przeciwieństwie do art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 art. 17 ust. 1 tej dyrektywy nie znosi ciężaru dowodu i spoczywającego na stronie skarżącej podstawowego obowiązku ustalenia i udowodnienia wysokości poniesionej szkody. Przepis ten ogranicza się wyłącznie do zapewnienia sądom krajowym metody ustalenia wysokości szkody, przyznając im zakres uznania pozwalający im na dostosowanie standardu dowodu wymaganego dla ustalenia wysokości szkody i tym samym na przyjęcie niższego standardu dowodu niż normalnie wymagany, w przypadku gdy powodowie mają trudności z dokładnym określeniem wysokości wyrządzonej szkody.

76. Tak więc uważam, że owo narzędzie jedynie wzmacnia to, co jest zresztą naturalnym zadaniem sędziego w kontekście powództwa o odszkodowanie, a jest nim określenie wysokości poniesionej szkody.

77. W świetle powyższego jestem zdania, że art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104 można uznać za przepis „proceduralny” w rozumieniu art. 22 tej dyrektywy i że jako taki znajduje on zastosowanie do powództwa o odszkodowanie takiego jak powództwo w postępowaniu głównym, które wniesiono wprawdzie po wejściu w życie rzeczony dyrektywy i krajowych przepisów transponujących, lecz dotyczy naruszenia, które zakończyło się przed wejściem w życie zarówno tej dyrektywy, jak i tych przepisów krajowych.

d) Domniemanie szkody wynikającej z naruszenia prawa konkurencji przewidziane w art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104

78. Co się tyczy kwestii, czy art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 jest przepisem materialnym w rozumieniu art. 22 tej dyrektywy, czy nie, należy przypomnieć, że zgodnie z brzmieniem tego przepisu domniemywa się, iż naruszenia popełnione w ramach kartelu wyrządzają szkodę. Sprawca naruszenia ma jednak prawo obalić to domniemanie.

79. Na wstępie pragnę zauważyć, że ów przepis nie ogranicza się do rozkładu ciężaru dowodu dotyczącego istnienia szkody (co stanowi kwestię o charakterze proceduralnym), lecz ustanawia wrzuszalne domniemanie istnienia szkody wynikającej z danego kartelu, co dotyczy bezpośrednio odpowiedzialności pozaumownej sprawców naruszeń przepisów prawa konkurencji.

80. W tym względzie pragnę przypomnieć, że z orzecznictwa Trybunału wynika, iż każda osoba jest uprawniona, by żądać naprawienia poniesionej szkody, jeśli między wspomnianą szkodą a porozumieniem lub praktyką zakazanymi przez art. 101 TFUE istnieje związek przyczynowy³¹. Istnienie szkody i związek przyczynowy między rzeczoną szkodą a popełnionym naruszeniem prawa konkurencji stanowią niewątpliwie elementy konstytutywne pozaumownej odpowiedzialności cywilnej.

³¹ Zobacz wyrok z dnia 5 czerwca 2014 r., Kone i in. (C-557/12, EU:C:2014:1317, pkt 22 i przytoczone tam orzecznictwo).

81. W tym kontekście jestem zdania, że domniemanie ustanowione w art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 nie ma wyłącznie celu dowodowego. Natomiast nakładając ciężar dowodu na sprawcę naruszenia i zwalniając poszkodowaną osobę z obowiązku udowodnienia istnienia szkody poniesionej w wyniku kartelu lub związku przyczynowego między wspomnianą szkodą a tym kartelem, domniemanie to jest bezpośrednio związane z przypisaniem pozaumownej odpowiedzialności cywilnej sprawcy danego naruszenia i w konsekwencji bezpośrednio wpływa na jego sytuację prawną. Wydaje mi się zatem, że art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104, a w szczególności jego zdanie pierwsze, stanowi przepis ściśle związany z powstaniem, przypisaniem i zakresem odpowiedzialności pozaumownej przedsiębiorstw, które naruszyły art. 101 TFUE poprzez uczestnictwo w kartelu. Tymczasem z orzecznictwa można wywnioskować, że takie przepisy można zakwalifikować jako „przepisy materialne”³².

82. W tym względzie należy dodać, że Trybunał nie uznał mocy wstecznej innych przepisów dyrektywy 2014/104, które są również ściśle związane ze stwierdzeniem odpowiedzialności sprawców naruszenia. Tytułem przykładu, w wyroku *Skanska Industrial Solutions i in.* Trybunał uznał, że art. 11 ust. 1 tej dyrektywy dotyczący ustalenia odpowiedzialności solidarnej przedsiębiorstw, które naruszyły prawo konkurencji wspólnym zachowaniem, nie ma zastosowania *ratione temporis* do rozpatrywanych okoliczności faktycznych dotyczących powództwa o odszkodowanie wniesionego po zakończeniu kartelu, który je zainicjował³³.

83. Ponadto, jak wskazała Komisja, wnioski płynące z dziedziny prawa prywatnego międzynarodowego prowadzą do wzmocnienia stanowiska, zgodnie z którym przepisy ustanawiające domniemania takie jak domniemanie przewidziane w art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 mogą zostać uznane za przepisy materialne³⁴.

84. W świetle powyższego jestem zdania, że w przeciwieństwie do art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104 art. 17 ust. 2 tej dyrektywy można uznać za przepis „materialny” w rozumieniu art. 22 ust. 1 rzonej dyrektywy, a w konsekwencji przepisy krajowe przyjęte w celu wykonania tego przepisu nie mogą mieć zastosowania do skutkujących powstaniem odpowiedzialności czynów popełnionych przed wejściem w życie owych krajowych przepisów transponujących.

85. Jak wyjaśniono w pkt 139–141 niniejszej opinii, wykładnia ta nie uniemożliwiłaby sądom krajowym stosowania domniemań dotyczących ciężaru dowodu odnośnie do występowania szkody, które istniały przed przyjęciem odpowiednich krajowych przepisów transponujących, których zgodność z wymogami prawa Unii należy oceniać z uwzględnieniem między innymi ogólnych zasad równowagi i skuteczności.

86. W tych okolicznościach proponuję, aby na trzecie pytanie prejudycjalne odpowiedzieć, że art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, iż nie stoi on na przeszkodzie stosowaniu krajowych przepisów transponujących przyjętych w celu zastosowania się do art. 17 ust. 1 tej dyrektywy, który dotyczy uprawnienia sądów krajowych do oszacowania wysokości szkody, do szkód poniesionych wskutek naruszenia prawa konkurencji zakończonego przed wejściem w życie krajowych przepisów transponujących w ramach powództwa o odszkodowanie wytoczonego po wejściu w życie krajowego przepisu dokonującego

³² Zobacz wyrok z dnia 1 lipca 2004 r., *Tsapalos i Diamantakis* (C-361/02 i C-362/02, EU:C:2004:401, pkt 20).

³³ Zobacz wyrok z dnia 14 marca 2019 r. (C-724/17, EU:C:2019:204, pkt 34).

³⁴ Zobacz art. 15 lit. c) rozporządzenia (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych („Rzym II”) (Dz.U. 2007, L 199, s. 40) oraz art. 12 ust. 1 lit. c) rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz.U. 2008, L 177, s. 6).

transpozycji. Artykuł 22 ust. 1 wspomnianej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie stosowaniu przepisów krajowych przyjętych w celu wdrożenia art. 17 ust. 2 tej dyrektywy, który przewiduje wzruszalne domniemanie szkody wyrządzonej przez kartele, do naruszeń popełnionych przed wejściem w życie krajowych przepisów transponujących w ramach powództwa o odszkodowanie wytoczonego po wejściu w życie krajowego przepisu dokonującego transpozycji.

C. W przedmiocie pierwszego pytania prejudycjalnego

87. Biorąc pod uwagę odpowiedzi, jakich proponuję udzielić na pytania drugie i trzecie, moim zdaniem należy udzielić odpowiedzi na pierwsze pytanie prejudycjalne.

88. Pierwsze pytanie prejudycjalne składa się z dwóch części.

89. Po pierwsze, w ramach pytania pierwszego sąd odsyłający zastanawia się nad obowiązkami spoczywającymi na państwach członkowskich na mocy prawa pierwotnego, to znaczy nad skutkami art. 101 TFUE i zasady skuteczności w zakresie ustalenia, czy art. 10 ust. 3, art. 17 ust. 1 zdanie drugie i art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 mają zastosowanie do sytuacji takiej jak ta rozpatrywana w postępowaniu głównym. Nasuwa się zatem pytanie, czy art. 101 TFUE i zasada skuteczności wymagają, aby pierwszy przepis przejściowy dekretu królewskiego z mocą ustawy 9/2017 był interpretowany w ten sposób, że zmiany wprowadzone do ustawy o ochronie konkurencji w odniesieniu do terminów przedawnienia, wzruszalnego domniemanie szkody w ramach kartelu i ustalenia wysokości szkody mają zastosowanie do powództw wniesionych po wejściu w życie tego dekretu królewskiego z mocą ustawy, jak w przypadku powództwa będącego przedmiotem sporu w postępowaniu głównym, także jeśli powództwo dotyczy okoliczności faktycznych zaistniałych i kar nałożonych przed wejściem w życie rzeczonoego dekretu królewskiego z mocą ustawy.

90. Po drugie, sąd odsyłający zwraca się do Trybunału o zajęcie stanowiska w przedmiocie zgodności przepisów prawa hiszpańskiego – a w szczególności przepisu dotyczącego odpowiedzialności pozaumownej, który stanowi alternatywną podstawę prawną powództwa o odszkodowanie w sprawie rozpatrywanej w postępowaniu głównym – z art. 101 TFUE i zasadą skuteczności, w przypadku gdy art. 10 i 17 dyrektywy 2014/104 nie mają zastosowania *ratione temporis*.

91. W odniesieniu do części pierwszej pierwszego pytania prejudycjalnego pragnę zauważyć, że zasada skuteczności nie może wymagać stosowania z mocą wsteczną przepisów materialnych dyrektywy 2014/104. Byłoby to sprzeczne z ogólnymi zasadami prawa, takimi jak zasada pewności prawa. Uważam zatem, że jest zgodna z zasadą skuteczności okoliczność, iż hiszpański ustawodawca zdecydował, że przepisy transponujące art. 10 i art. 17 ust. 2 tej dyrektywy są przepisami materialnymi, które nie mają zastosowania z mocą wsteczną, która to kwalifikacja jest zresztą zgodna z prawem Unii, jak wyjaśniono w analizie pytań prejudycjalnych drugiego i trzeciego. Niemniej jednak to samo rozumowanie nie ma zastosowania do art. 17 ust. 1 rzeczonoj dyrektywy, który jest przepisem proceduralnym i może mieć zastosowanie do powództwa o odszkodowanie będącego przedmiotem niniejszej sprawy.

92. Jeśli chodzi o część drugą tego pytania, pragnę na wstępie zauważyć, że zakaz działania wstecz, na podstawie art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104, przepisów krajowych transponujących przepisy materialne tej dyrektywy w odniesieniu do skutkujących powstaniem odpowiedzialności czynów popełnionych przed wejściem w życie krajowych przepisów transponujących nie wyklucza

stosowania przez państwa członkowskie ich ustawodawstwa krajowego zgodnie z ich wcześniejszymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa pierwotnego, stosownie do zasady skuteczności³⁵.

93. Bezsporne jest zatem, że wobec braku uregulowań Unii w tej dziedzinie, które miałyby zastosowanie *ratione temporis*, do wewnętrznego porządku prawnego każdego państwa członkowskiego należy ustalenie zasad wykonywania prawa do żądania naprawienia szkody wynikającej z naruszenia art. 101 i 102 TFUE w celu zagwarantowania praw, jakie jednostki wywodzą z bezpośredniej skuteczności tych postanowień, pod warunkiem że owe przepisy krajowe nie są mniej korzystne niż przepisy regulujące podobne środki zaskarżenia o charakterze wewnętrznym (zasada równoważności) i że nie czynią one wykonywania uprawnień wynikających z prawa Unii w praktyce niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym (zasada skuteczności)³⁶.

94. W tym względzie należy przypomnieć, że art. 101 TFUE wywołuje bezpośrednie skutki w stosunkach między jednostkami i przyznaje jednostkom prawa, które sądy krajowe powinny chronić. Pełna skuteczność art. 101 TFUE wymaga zatem, by każda osoba, która poniosła szkodę, mogła żądać naprawienia nie tylko rzeczywistej szkody (*damnum emergens*), ale także utraconych korzyści (*lucrum cessans*) oraz zapłaty odsetek³⁷.

95. Trybunał doprecyzował treść i zakres tego orzecznictwa w odniesieniu do szczególnych aspektów powództw o odszkodowanie. Otóż Trybunał orzekł, że zasada skuteczności sprzeciwia się przepisom krajowym, które czynią wykonywanie prawa do pełnego odszkodowania „praktycznie niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym”³⁸.

96. Należy również zauważyć, że egzekwowanie prawa konkurencji na drodze publicznoprawnej i egzekwowanie prawa konkurencji na drodze prywatnoprawnej powinny być postrzegane jako narzędzia służące wspólnemu celowi, jakim jest poszanowanie prawa konkurencji. Pragnę zaznaczyć w tym względzie, że w orzecznictwie Trybunału uznano, iż prawo do żądania naprawienia szkody spowodowanej naruszeniem prawa konkurencji wzmacnia funkcjonowanie przepisów prawa konkurencji Unii i może zniechęcać do porozumień lub praktyk, często ukrytych, mogących ograniczyć lub zakłócić konkurencję. Z tego punktu widzenia powództwa o odszkodowanie przed sądami krajowymi mogą przyczynić się w znaczący sposób do utrzymania skutecznej konkurencji w Unii Europejskiej³⁹. Tak więc o ile w ramach egzekwowania prawa konkurencji na drodze publicznoprawnej odstraszący skutek przejawia się za pomocą kar nakładanych przez organy ochrony konkurencji, o tyle ów odstraszący skutek w ramach egzekwowania prawa konkurencji na drodze prywatnoprawnej jest zapewniony poprzez ryzyko, jakie niesie ze sobą dla przedsiębiorstw uczestniczących w kartelu możliwość, że zostaną skonfrontowane z dużą liczbą powództw o odszkodowanie wniesionych przez potencjalnie poszkodowane strony do różnych sądów (w szczególności gdy naruszenie prawa konkurencji ma charakter transgraniczny i rozciąga się na wiele państw członkowskich, jak ma to miejsce w niniejszej sprawie).

³⁵ Zobacz motyw 11 dyrektywy 2014/104.

³⁶ Zobacz wyroki: z dnia 20 września 2001 r., *Courage i Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465, pkt 29); z dnia 5 czerwca 2014 r., *Kone i in.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, pkt 24) oraz wyrok *Cogeco* (pkt 42).

³⁷ Zobacz podobnie wyrok z dnia 13 lipca 2006 r., *Manfredi i in.* (od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, pkt 95).

³⁸ Zobacz wyrok *Cogeco* (pkt 38–55) oraz wyrok z dnia 12 grudnia 2019 r., *Otis Gesellschaft i in.* (C-435/18, EU:C:2019:1069, pkt 25 i przytoczone tam orzecznictwo).

³⁹ Zobacz wyrok z dnia 14 czerwca 2011 r., *Pfleiderer* (C-360/09, EU:C:2011:389, pkt 29).

1. Badanie systemu przedawnienia przewidzianego w hiszpańskim kodeksie cywilnym w świetle zasady skuteczności

97. Trybunał określił elementy, które należy wziąć pod uwagę w celu ustalenia, czy konkretny system przedawnienia jest zgodny z zasadą skuteczności. Dokładniej rzecz ujmując, Trybunał orzekł, że należy wziąć pod uwagę całość elementów przedawnienia, a konkretnie, po pierwsze, długość terminu przedawnienia⁴⁰, po drugie, to, czy bieg terminu rozpoczyna się, zanim osoba poszkodowana dowie się o poniesionej szkodzie⁴¹, i po trzecie, to, czy bieg terminu może ulec zawieszeniu lub przerwaniu⁴².

98. Należy zatem zbadać zgodność systemu odpowiedzialności pozaumownej ustanowionego w hiszpańskim kodeksie cywilnym w świetle tych kryteriów.

a) Długość terminu przedawnienia

99. Trybunał orzekł, że termin przedawnienia nie może być „na tyle krótki, by w związku z innymi regułami przedawnienia powodował, że korzystanie z prawa do odszkodowania stanie się praktycznie niemożliwe lub nadmiernie utrudnione”⁴³.

100. Pragnę zauważyć, że roczny termin przewidziany przez system odpowiedzialności pozaumownej hiszpańskiego kodeksu cywilnego jest znacznie krótszy od pięcioletniego terminu przewidzianego w art. 10 ust. 1 dyrektywy 2014/104.

101. Pragnę jednak zauważyć, że w świetle kryteriów określonych w orzecznictwie Cogeco należy wziąć pod uwagę całość elementów rozpatrywanego systemu przedawnienia⁴⁴. W związku z tym przy badaniu skuteczności nie wystarczy rozważyć w odizolowaniu pojedynczych elementów krajowego systemu przedawnienia⁴⁵.

102. Zanim przystąpię do analizy momentu rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia i zdarzenia rozpoczynającego bieg terminu przedawnienia, pragnę zauważyć, że kwestia zawieszenia lub przerwania biegu terminu przedawnienia (mimo jej znaczenia dla ustalenia, czy roczny termin jest zgodny z kryteriami wypracowanymi przez orzecznictwo Trybunału w wyroku Cogeco) nie pojawiła się w niniejszej sprawie. Jeśli chodzi o elementy, które należy wziąć pod uwagę w celu zagwarantowania poszanowania zasady skuteczności na tym poziomie, odsyłam do analizy dokonanej przez Trybunał w wyroku Cogeco⁴⁶.

⁴⁰ Zobacz wyrok Cogeco, pkt 48.

⁴¹ Zobacz wyrok Cogeco, pkt 49.

⁴² Zobacz wyrok Cogeco, pkt 51.

⁴³ Zobacz wyrok Cogeco, pkt 48.

⁴⁴ Zobacz wyrok Cogeco, pkt 45.

⁴⁵ Zobacz opinia rzecznik generalnej J. Kokott w sprawie Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, pkt 81).

⁴⁶ Zobacz wyrok Cogeco, pkt 44–55.

b) Dies a quo przy obliczaniu terminu przedawnienia

103. Gdyby Trybunał miał uznać, że art. 10 dyrektywy 2014/104 nie ma zastosowania do powództwa o odszkodowanie takiego jak powództwo rozpatrywane w postępowaniu głównym, sąd krajowy byłby co do zasady zobowiązany do stosowania rocznego terminu przedawnienia przewidzianego przez ogólny system odpowiedzialności pozaumownej z art. 1902 kodeksu cywilnego i do określenia dies a quo przy obliczaniu terminu przedawnienia.

104. W tym względzie pozwane uważają, że termin przedawnienia przewidziany w art. 1902 hiszpańskiego kodeksu cywilnego rozpoczął swój bieg w dniu opublikowania komunikatu prasowego, czyli w dniu 19 lipca 2016 r. Ponieważ powód wystąpił z powództwem w dniu 1 kwietnia 2018 r., nastąpiło przedawnienie roszczenia.

105. Powód, rząd hiszpański i Komisja twierdzą natomiast, że za dies a quo należy przyjąć dzień publikacji streszczenia decyzji Komisji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej, czyli dzień 6 kwietnia 2017 r., co oznacza, że w niniejszym przypadku roszczenie odszkodowawcze nie uległo przedawnieniu.

106. Pragnę przypomnieć na wstępie, że Trybunał orzekł, iż zasada skuteczności wymaga, aby uregulowanie krajowe określające datę, od której rozpoczyna się bieg terminu przedawnienia, było dostosowane do specyfiki prawa konkurencji oraz do celów wdrożenia przepisów tego prawa przez zobowiązane do tego podmioty⁴⁷. Trybunał wypowiedział się również w przedmiocie zdarzenia uruchamiającego bieg terminu przedawnienia, uściślając, że aby poszkodowany mógł wytoczyć powództwo o odszkodowanie, konieczne jest, by znał on tożsamość sprawcy naruszenia prawa konkurencji⁴⁸.

107. Owe kryteria można odnaleźć również w art. 10 ust. 2 dyrektywy 2014/104, który przewiduje, że początek obliczania biegu terminu przedawnienia jest uzależniony od spełnienia dwóch kumulatywnych przesłanek, a mianowicie, po pierwsze, ustania naruszenia prawa konkurencji, a po drugie, wiedzy o pewnych informacjach niezbędnych do wniesienia powództwa o odszkodowanie⁴⁹.

108. W niniejszej sprawie sąd odsyłający zastanawia się, którą publikację, spośród publikacji komunikatu prasowego i publikacji streszczenia decyzji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej (oraz jawnej wersji tej decyzji na stronie internetowej Dyrekcyj Generalnej Komisji ds. Konkurencji), można uznać za istotne zdarzenie, od którego można racjonalnie uznać, że powód zapoznał się z informacjami niezbędnymi do wniesienia powództwa o odszkodowanie.

109. Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy przeanalizować przedmiot, charakter, a w szczególności treść komunikatu prasowego, porównując te elementy ze streszczeniem decyzji opublikowanym w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej w sprawie zwanej „Samochody ciężarowe”. Należy również zastanowić się nad istnieniem ewentualnego obowiązku staranności, którą powinny wykazać się poszkodowane strony w ramach egzekwowania art. 101 TFUE na drodze prywatnoprawnej.

⁴⁷ Zobacz wyrok Cogeco, pkt 47.

⁴⁸ Zobacz wyrok Cogeco, pkt 48, 49 i 50.

⁴⁹ Uważam zatem, że dalsza analiza jest równie istotna dla ustalenia dies a quo w przypadku, w którym zastosowanie miałyby art. 10 tej dyrektywy.

1) W przedmiocie publikacji komunikatów prasowych i decyzji Komisji

110. Zgodnie z art. 30 rozporządzenia 1/2003 Komisja jest zobowiązana do publikowania decyzji, które wydaje na podstawie art. 7, 9, 10 i 24 tego rozporządzenia.

111. Komisja wypełnia ten obowiązek, publikując w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej streszczenie decyzji przyjętych na podstawie art. 101 lub 102 TFUE we wszystkich językach urzędowych „wkrótce po” ich przyjęciu⁵⁰.

112. W praktyce Dyrekcyj Generalnej Komisji ds. Konkurencji jest również publikowanie „możliwie jak najszybciej” jawnych wersji decyzji wydanych na podstawie art. 101 lub 102 TFUE na jej stronie internetowej, chociaż w przeciwieństwie do streszczeń decyzje są publikowane wyłącznie w języku postępowania. Ze względu na obowiązek ochrony tajemnicy handlowej i poufnych informacji stron te wersje publiczne są zazwyczaj publikowane w pewnym czasie po przyjęciu owych decyzji⁵¹.

113. Pragnę przypomnieć, że w niniejszej sprawie Komisja przyjęła decyzję w dniu 19 lipca 2016 r. Tego samego dnia ogłosiła ona przyjęcie tej decyzji w komunikacie prasowym dostępnym na jej stronie internetowej⁵². Następnie w dniu 6 kwietnia 2017 r. Komisja opublikowała streszczenie rzeczonej decyzji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej. W tym samym dniu Komisja opublikowała tymczasową jawną wersję decyzji na stronie internetowej Dyrekcyj Generalnej ds. Konkurencji.

2) W przedmiocie istnienia obowiązku zasięgnięcia informacji ciężącego na stronie poszkodowanej wskutek naruszenia prawa konkurencji

114. W świetle powyższego nasuwa się pytanie, czy potencjalnie poszkodowane strony są zobowiązane do przestrzegania pewnego obowiązku staranności przy prowadzeniu ich spraw w celu uzyskania niezbędnych informacji pozwalających im na wniesienie powództwa o odszkodowanie, a jeśli tak, to w jakim zakresie ów obowiązek staranności wymagałby śledzenia publikacji komunikatów prasowych Komisji dotyczących decyzji przyjmowanych na podstawie art. 101 TFUE.

115. Pozwane wydają się twierdzić, że ze względu na to, iż powodowie byli doświadczonymi przedsiębiorstwami lub profesjonalistami, taki obowiązek staranności powinien być wymagany. Zdaniem pozwanych pewne wskazówki – takie jak dotyczący przyjęcia decyzji przekaz medialny w dniu opublikowania komunikatu prasowego lub okoliczność, że wydaje się, iż kancelarie adwokackie, fundusze inwestycyjne i inni eksperci uczestniczący w podobnych powództwach o odszkodowanie zapowiadali możliwość występowania przeciwko producentom samochodów ciężarowych – świadczą o tym, że nabywcy samochodów ciężarowych nie mogli twierdzić, iż nie wiedzieli o decyzji przyjętej przez Komisję.

116. Zdaniem pozwanych należy zatem uznać, że powód powziął wiadomość o naruszeniu z chwilą publikacji komunikatu prasowego i był w stanie wnieść powództwo o odszkodowanie lub przynajmniej przerwać bieg terminu przedawnienia poprzez wysłanie pisma od tej daty, co

⁵⁰ Zobacz motyw 148 zawiadomienia Komisji w sprawie najlepszych praktyk w zakresie prowadzenia postępowań w związku z art. 101 i 102 TFUE (Dz.U. 2011, C 308, s. 6).

⁵¹ Zobacz motyw 149 zawiadomienia w sprawie najlepszych praktyk w zakresie prowadzenia postępowań w związku z art. 101 i 102 TFUE.

⁵² Zobacz https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/IP_16_2582.

wydaje się mieć miejsce w przypadku innych nabywców samochodów ciężarowych prowadzących obecnie przed hiszpańskimi sądami postępowania przeciwko producentom samochodów ciężarowych.

117. Nie podważam faktu, że w dniu publikacji komunikatu prasowego pewna liczba podmiotów prowadzących działalność na rynku, którego dotyczył kartel, dowiedziała się o tym, iż Komisja przyjęła taką decyzję. Jest również oczywiste, że ze względu na czas trwania dochodzenia i komunikaty prasowe wydawane przez Komisję w trakcie dochodzenia (które prawdopodobnie zostały powtórzone przez prasę w szeregu państw członkowskich)⁵³, a także na wagę rozpatrywanego zagadnienia dla nabywców tych produktów, można rozsądnie oczekiwać, że część rynku była świadoma prowadzonego przez Komisję dochodzenia i a fortiori decyzji przyjętej przez Komisję.

118. Nie uważam jednak, aby istniał ogólny obowiązek staranności po stronie poszkodowanych naruszeniami konkurencji, zobowiązujący ich do śledzenia publikacji takich komunikatów prasowych.

119. Oczywiście nie można wykluczyć, że powództwa o odszkodowanie przed niektórymi sądami po publikacji komunikatów prasowych, a nawet przed taką publikacją⁵⁴. Niemniej jednak praktyka ta (która nie jest zresztą jednomyślna w szczególności ze względu na różne podejścia przyjęte przez państwa członkowskie w odniesieniu do momentu rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia⁵⁵) nie stwarza moim zdaniem „obowiązku staranności” wymagającego od wszystkich poszkodowanych przez naruszenia prawa konkurencji wnoszenia powództw o odszkodowanie na podstawie wspomnianych komunikatów prasowych.

120. W świetle powyższych rozważań nie można domniemywać, że po zwykłym opublikowaniu komunikatu prasowego Komisji na jej stronie internetowej zainteresowana osoba poszkodowana zapoznała się ze wszystkimi informacjami niezbędnymi do wykonania przysługującego jej prawa do wniesienia powództwa o odszkodowanie. Podobnie jak Komisja uważam, że wymaganie od potencjalnie poszkodowanej strony, aby wykazała się nadmiernym stopniem staranności, to znaczy wykraczającym poza to, co strona ta mogła racjonalnie wiedzieć, naruszałoby jej prawo do żądania naprawienia szkody spowodowanej przez praktykę antykonkurencyjną. Tym samym zasada pełnej skuteczności art. 101 i 102 TFUE oraz zasada pewności prawa nierozzerwalnie związana z ustaleniem przedawnienia wymagają, aby ów obowiązek staranności nie był zbyt uciążliwy dla osoby, która dochodzi odszkodowania⁵⁶.

⁵³ W tym względzie należy zauważyć, że w 2011 r. Komisja potwierdziła, iż przeprowadziła niezapowiedziane kontrole w ramach prowadzonego przez nią dochodzenia w sektorze produkcji samochodów ciężarowych (zob. informacja prasowa z dnia 18 stycznia 2011 r., „Anitrust: Commission confirms unannounced inspections in the truck sector”, dostępna wyłącznie w języku angielskim na stronie internetowej https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_11_29). Następnie w 2014 r. Komisja potwierdziła również w komunikacie prasowym, że skierowała pismo w sprawie przedstawienia zarzutów do producentów samochodów ciężarowych podejrzewanych o udział w kartelu (zob. komunikat prasowy z dnia 20 listopada 2014 r., „Ententes: la Commission adresse une communication des griefs à des constructeurs de camions soupçonnés d’avoir participé à une entente”, dostępny w językach niemieckim, angielskim i francuskim na stronie internetowej https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/IP_14_2002). Niemniej jednak te dwa dokumenty nie wskazują ani przedsięwzięcia objętego dochodzeniem, ani rynków geograficznych, ani odnośnych produktów ani też czasu trwania naruszenia objętego dochodzeniem w tym okresie.

⁵⁴ B. Thomas i F. Aubin, w R. Amaro (wyd.), *Private Enforcement of Competition Law in Europe*, 1e edition, Bruxelles, Bruylant, 2021, „Chapter 7 - Limitation period”, s. 170–172.

⁵⁵ Van Bael & Bellis, *Competition Law of the European Union*, 6e edition, Kluwer Law International, 2021, „Chapter 11: Private Enforcement”, s. 1322.

⁵⁶ Zobacz wyrok z dnia 20 września 2001 r., Courage i Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, pkt 26).

121. Pragnę wreszcie zauważyć, że wydaje się, iż w praktyce orzeczniczej niektórych państw członkowskich wprowadzono rozróżnienie między konsumentami „profesjonalnymi” lub dużymi przedsiębiorstwami i konsumentami „zwykłymi”, jeśli chodzi o podnoszony „obowiązek staranności”. Uznaje się, że ci pierwsi mają szerszy obowiązek zachowania staranności w porównaniu z tymi drugimi, co zobowiązuje ich do śledzenia publikacji komunikatów prasowych Komisji.

122. Chociaż ostatecznie to do sądu krajowego należy zbadanie w każdym konkretnym przypadku, czy obowiązek staranności ciążyący na osobie poszkodowanej wymagał od niej śledzenia rozwoju sprawy z zakresu konkurencji w celu wykonywania swoich praw, uważam, że wprowadzenie takiego rozróżnienia między osobami poszkodowanymi groziłoby zwiększeniem (istniejącej już) niepewności w dziedzinie egzekwowania art. 101 TFUE na drodze prywatnoprawnej. Z uwagi na to, że sfera, w której występują potencjalnie poszkodowane strony, nie jest jednorodna, wymagany w każdym przypadku stopień staranności zależy w sposób nieunikniony od mnóstwa kryteriów, które odnoszą się do szczególnych okoliczności potencjalnie poszkodowanej strony, takich jak na przykład rozmiar danego nabywcy, ilość zakupionych produktów lub wielkość zakupionej produkcji, struktura rynku czy warunki tego zakupu, a także od innych kryteriów świadczących o praktycznej trudności w dokonaniu takiego rozróżnienia. Uważam zatem, że przynajmniej w odniesieniu do komunikatów prasowych i decyzji przyjętych przez Komisję w dziedzinie naruszeń związanych z prawem konkurencji należy ustalić jasne i przewidywalne kryteria dotyczące „dowiedzenia się”, takie jak powiązanie (na przykład w drodze domniemania) z publikacją streszczenia decyzji Komisji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.

123. W świetle powyższego uważam, że w ramach powództw o odszkodowanie typu „follow-on” powiązanie z obiektywnym elementem, takim jak publikacja decyzji Komisji stwierdzającej to naruszenie w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej, która stanowi ostatni etap egzekwowania art. 101 TFUE na drodze publicznoprawnej, pozwala ustalić w sposób jasny, precyzyjny i przejrzysty moment, od którego termin przedawnienia rozpoczyna bieg, zarówno w odniesieniu do przedsiębiorstw, które uczestniczyły w kartelu, jak i do poszkodowanych stron. Tak więc prawo strony poszkodowanej do wniesienia powództwa o odszkodowanie wynikającego z antykonkurencyjnego zachowania powstaje z chwilą przyjęcia decyzji Komisji stwierdzającej to zachowanie, a dokładniej z chwilą jej publikacji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.

124. Pragnę ponadto zauważyć, że biorąc pod uwagę treść streszczenia decyzji trudno mi zrozumieć powód, dla którego nie może ono zostać opublikowane w tym samym dniu co dzień przyjęcia decyzji przez Komisję i publikacji komunikatu prasowego. W przeciwieństwie bowiem do jawnej wersji decyzji, w przypadku której czasowe przesunięcie między datą przyjęcia decyzji a publikacją jej jawnej wersji jest uzasadnione koniecznością ochrony tajemnicy handlowej i poufnych informacji stron, potrzeba taka nie wydaje się konieczna w przypadku publikacji streszczenia decyzji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej⁵⁷.

⁵⁷ Pragnę zauważyć w tym względzie, że czasowe przesunięcie, które powstaje między publikacją streszczenia decyzji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej kilka miesięcy po jej przyjęciu a opublikowaniem komunikatu prasowego w dniu przyjęcia tej decyzji, może stworzyć niepewność prawną zagrażającą skutecznemu i jednolitemu stosowaniu prawa konkurencji w Unii w świetle różnych podejść przyjętych przez państwa członkowskie w odniesieniu do dies a quo.

3) *Treść komunikatu prasowego i decyzji przyjętej przez Komisję w sprawie zwanej „Samochody ciężarowe”*

125. Na wstępie należy zauważyć, że w porównaniu ze streszczeniami decyzji opublikowanymi w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej komunikaty prasowe zawierają zazwyczaj mniej szczegółowe informacje na temat zachowań ograniczających konkurencję oraz powodów, dla których stanowią one naruszenie.

126. Ponadto komunikaty prasowe nie są skierowane bezpośrednio do stron, dla których opublikowane informacje mogą być przedmiotem szczególnego zainteresowania, w związku z czym nie mają na celu wywarcia skutków prawnych wobec osób trzecich. Opinia prawna o tej treści znajduje się na stronie internetowej Komisji⁵⁸.

127. W niniejszej sprawie, w przeciwieństwie do streszczenia decyzji w sprawie zwanej „Samochody ciężarowe”, które zostało opublikowane we wszystkich językach urzędowych Unii, komunikat prasowy został opublikowany jedynie w sześciu językach urzędowych⁵⁹. Pragnę podkreślić ponadto, że nie został on opublikowany w języku hiszpańskim, czyli w języku państwa pochodzenia powoda w postępowaniu głównym. Chciałbym również zauważyć, że komunikat prasowy wskazuje na przysługującą osobom lub przedsiębiorstwom poszkodowanym przez opisane praktyki antykonkurencyjne możliwość występowania przed sądami państw członkowskich i żądania odszkodowania⁶⁰.

128. Należy teraz zbadać kluczowe zapisy komunikatu prasowego umożliwiające poszkodowanemu wniesienie powództwa o odszkodowanie.

129. Po pierwsze, komunikat prasowy nie określa konkretnych adresatów decyzji (spółka dominująca i ewentualne spółki zależne, których dotyczy decyzja, nie są wszystkie wymienione) i nie wskazuje firmy podmiotów prawnych będących adresatami decyzji⁶¹, lecz jedynie nazwy handlowe uczestniczących przedsiębiorstw. Natomiast w streszczeniu decyzji wymieniono sprawców naruszenia.

130. Po drugie, komunikat prasowy nie zawiera wystarczająco szczegółowego opisu naruszenia, a w szczególności konkretnych rodzajów samochodów ciężarowych, których dotyczy naruszenie. Wskazuje jedynie, że naruszenie dotyczy samochodów ciężarowych „o średniej masie” (o masie od 6 do 16 ton) i „dużych” (ponad 16 ton), podczas gdy w streszczeniu decyzji wskazano, że samochody ciężarowe skrzyniowe, jak i ciągniki siodłowe należą do średnich i dużych samochodów ciężarowych, a decyzja nie dotyczy usług posprzedażowych, innych usług i gwarancji na samochody ciężarowe, sprzedaży używanych samochodów ciężarowych bądź innych towarów i usług.

⁵⁸ Zobacz podobnie: https://ec.europa.eu/info/legal-notice_fr.

⁵⁹ Komunikat prasowy został opublikowany w językach niemieckim, angielskim, francuskim, włoskim, niderlandzkim i szwedzkim.

⁶⁰ Są publicznie dostępne link do dyrektywy 2014/104, jak również link do strony internetowej Dyrekcji Generalnej Komisji ds. Konkurencji zawierającej więcej informacji na temat powództw o odszkodowanie w sprawach kartelowych i nadużycia pozycji dominującej, a także praktyczny przewodnik na temat sposobu obliczania wysokości szkody wyrządzonej przez naruszenia reguł konkurencji.

⁶¹ Należy jednak zaznaczyć, że po pobraniu, kilka dni po opublikowaniu (w dniu 25 lipca 2016 r.) komunikatu prasowego w sekcji dotyczącej sprawy zwanej „Samochody ciężarowe” na stronie internetowej Dyrekcji Generalnej Komisji ds. Konkurencji, firmy przedsiębiorstw będących adresatami decyzji Komisji znajdowały się już w nagłówku strony poświęconej sprawie (zob. https://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=1_39824). Nie można zatem wykluczyć, że osoby, które zapoznały się z komunikatem prasowym, mogły znać tożsamość adresatów decyzji.

131. Po trzecie, komunikat prasowy nie wskazuje dokładnego czasu trwania naruszenia ani czasu trwania tego naruszenia przypisanego każdemu podmiotowi prawnemu będącemu adresatem decyzji. Wskazuje on jedynie, że naruszenie „trwało 14 lat od 1997 r. do 2011 r.”, podczas gdy w streszczeniu decyzji wskazano dokładny czas trwania naruszenia (od dnia 17 stycznia 1997 r. do dnia 18 stycznia 2011 r.), precyzując czas trwania przypisany każdemu z zainteresowanych przedsiębiorstw w związku z ich uczestnictwem w stwierdzonym kartelu.

132. Elementy te stanowią moim zdaniem kluczowe przesłanki umożliwiające osobie poszkodowanej ustalenie, czy naruszenie miało miejsce na dotyczącym jej rynku geograficznym i w okresie, w którym kupiła ona faktycznie typ i model samochodów ciężarowych będących przedmiotem kartelu.

133. W świetle powyższego oraz biorąc pod uwagę przedmiot i charakter komunikatów prasowych, a przede wszystkim ich treść, jest moim zdaniem oczywiste, że poszkodowany mógł dysponować informacjami pozwalającymi mu na wniesienie powództwa o odszkodowanie dopiero od dnia opublikowania streszczenia decyzji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.

134. W tym względzie chciałbym zauważyć, że zgodnie z uwagami rządu hiszpańskiego i z zastrzeżeniem weryfikacji przez sąd odsyłający zdaje się, że sądy hiszpańskie interpretują system przedawnienia w ramach powództw o odszkodowanie wniesionych na podstawie art. 1902 kodeksu cywilnego w ten sposób, że roczny termin przedawnienia zaczyna biec dopiero od momentu opublikowania streszczenia decyzji Komisji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.

135. Uważam zatem, że w sprawie takiej jak sprawa w postępowaniu głównym roszczenie nie uległo przedawnieniu.

2. Domniemanie szkody w świetle zasady skuteczności prawa konkurencji

136. Jeśli chodzi o udowodnienie istnienia szkody przez powoda, dowód powinien zostać przeprowadzony zgodnie z systemem prawa powszechnego ze względu na brak możliwości zastosowania art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104 stwierdzony przy analizie trzeciego pytania prejudycjalnego.

137. W pierwszej kolejności pragnę zauważyć, że art. 16 ust. 1 rozporządzenia nr 1/2003, w którym skodyfikowano orzecznictwo Trybunału, a w szczególności wyrok *Masterfoods i HB*⁶², przewiduje, że jeżeli sądy krajowe orzekają w sprawie porozumień, decyzji lub praktyk na mocy art. 101 lub 102 TFUE, które są już przedmiotem decyzji Komisji, sądy te nie mogą wydawać orzeczeń sprzecznych z decyzją wydaną przez Komisję.

138. Moim zdaniem pozwala to ułatwić wykazanie związku przyczynowego między naruszeniem (stwierdzonym już decyzją Komisji) a poniesioną szkodą bez stosowania z mocą wsteczną art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104.

⁶² Zobacz wyrok z dnia 14 grudnia 2000 r. (C-344/98, EU:C:2000:689).

139. W drugiej kolejności, jak wspomniano w pkt 85 niniejszej opinii, nic nie stoi na przeszkodzie temu, aby sądy krajowe stosowały domniemania dotyczące ciężaru dowodu w odniesieniu do występowania szkody, które istniały przed przyjęciem odpowiednich krajowych przepisów transponujących, których zgodność z wymogami prawa Unii należy oceniać z uwzględnieniem między innymi ogólnych zasad równoważności i skuteczności⁶³.

140. W tym względzie pragnę zauważyć, że zgodnie z motywem 11 dyrektywy 2014/104 w braku przepisów prawa Unii (a zatem poza zakresem stosowania tej dyrektywy) przepisy krajowe regulujące korzystanie z prawa do odszkodowania z tytułu szkody wynikającej z naruszenia art. 101 TFUE, również te, które regulują aspekty nieujęte w owej dyrektywie, jak np. pojęcie „związku przyczynowego” między naruszeniem a szkodą, muszą być zgodne z zasadą skuteczności i zasadą równoważności.

141. Oznacza to, że przepisy krajowe „nie powinny [...] być formułowane ani stosowane tak, by korzystanie z gwarantowanego w TFUE prawa do odszkodowania stało się nadmiernie trudne lub praktycznie niewykonalne”, tak że pozostawia się sądowi krajowemu zakres uznania i swobodę interpretacyjną przy szacowaniu poniesionej szkody⁶⁴.

142. W świetle powyższego proponuję, aby na pierwsze pytanie prejudycjalne odpowiedzieć, że art. 101 TFUE należy interpretować w ten sposób, iż nie stoi on na przeszkodzie takiej wykładni przepisu krajowego, która wyklucza stosowanie z mocą wsteczną pięcioletniego terminu na wniesienie powództwa oraz wzruszalnego domniemania szkody wyrządzonej przez kartele, przewidzianych odpowiednio w art. 10 ust. 3 i art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104. Niemniej jednak art. 101 TFUE i zasada skuteczności wymagają od przepisów krajowych regulujących powództwo o odszkodowanie, aby bieg terminu przedawnienia rozpoczął się dopiero w dniu opublikowania streszczenia decyzji Komisji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.

V. Wnioski

143. W świetle powyższych rozważań proponuję, aby Trybunał odpowiedział na pytania prejudycjalne zadane przez Audiencia Provincial de León (sąd okręgowy w León, Hiszpania) w następujący sposób:

- 1) Artykuł 101 TFUE należy interpretować w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie takiej wykładni przepisu krajowego, która wyklucza stosowanie z mocą wsteczną pięcioletniego terminu na wniesienie powództwa oraz wzruszalnego domniemania szkody wyrządzonej przez kartele, przewidzianych odpowiednio w art. 10 ust. 3 i art. 17 ust. 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/104/UE z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego. Niemniej jednak art. 101 TFUE i zasada skuteczności wymagają od przepisów krajowych regulujących powództwo o odszkodowanie, aby bieg terminu przedawnienia rozpoczął się dopiero w dniu opublikowania streszczenia decyzji Komisji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.

⁶³ Zobacz motyw 11 dyrektywy 2014/104.

⁶⁴ Zobacz motyw 11 dyrektywy 2014/104.

- 2) Artykuł 22 ust. 2 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, że art. 10 tej dyrektywy nie znajduje zastosowania do powództwa o odszkodowanie, które chociaż zostało wniesione po wejściu w życie wspomnianej dyrektywy i krajowych przepisów transponujących, dotyczy okoliczności faktycznych zaistniałych i kar nałożonych przed wejściem w życie tych przepisów.
- 3) Artykuł 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104 należy interpretować w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie stosowaniu krajowych przepisów transponujących przyjętych w celu zastosowania się do art. 17 ust. 1 tej dyrektywy, który dotyczy uprawnienia sądów krajowych do oszacowania wysokości szkody, do szkód poniesionych wskutek naruszenia prawa konkurencji zakończonego przed wejściem w życie krajowych przepisów transponujących w ramach powództwa o odszkodowanie wytoczonego po wejściu w życie krajowego przepisu dokonującego transpozycji. Artykuł 22 ust. 1 rzeczony dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie stosowaniu przepisów krajowych przyjętych w celu wdrożenia art. 17 ust. 2 tej dyrektywy, który przewiduje wzruszalne domniemanie szkody wyrządzonej przez kartele, do naruszeń popełnionych przed wejściem w życie krajowych przepisów transponujących w ramach powództwa o odszkodowanie wytoczonego po wejściu w życie krajowego przepisu dokonującego transpozycji.